

RINA KRALJ-BRASSARD
Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku
E-mail: rinafran@gmail.com

Izvorni znanstveni rad
UDK: 364.65(497.584Dubrovnik)"16"
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/y6zolz6wrm>
Primljeno: 17. 3. 2021.
Prihvaćeno: 14. 6. 2022.

OSPEDALE DELLE PARTORIENTI – NEPOZNATO DUBROVAČKO RODILIŠTE IZ PRVE POLOVICE 17. STOLJEĆA

RINA KRALJ-BRASSARD

Sažetak: U radu se proučavaju zapisi o isplatama u svesku *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646* koji se tiču *Ospedale delle partorienti*. Rad toga hospita stavlja se u širi kontekst dubrovačkih hospita, posebno Hospita milosrđa koji je izvorno namijenjen isključivo prihvatu napuštene izvanbračne djece, a naknadno je imao i ulogu rodilišta. Hospital milosrđa smatra se najstarijim rodilištem na hrvatskom području. Analizom novootkrivenih podataka pokušavaju se utvrditi neka obilježja *Ospedale delle partorienti*, vremenski okvir djelatnosti hospita i motivi utemeljenja.

Ključne riječi: Dubrovnik, rodilište, hospitali, primalje, sluškinje, 17. stoljeće

Keywords: Dubrovnik, lying-in hospital, midwives, maidservants, 17th century

Uvod

Premda je puno autora napisalo preglede dubrovačke medicinske baštine i zdravstvene kulture,¹ a hospitalima je posvećeno više studija,² izostala su dubinska istraživanja

¹ Vidi monografski oblikovane preglede: Risto Jeremić i Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, I–III, Beograd: Centralni higijenski zavod, 1938.–1940.; Vladimir Bazala, *Pregled povijesti zdravstvene kulture Dubrovačke Republike*, Zagreb: Dubrovački horizonti, 1972.; Jurica Bačić, *Stazama medicine starog Dubrovnika*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1988.; Slobodan Lang i Ana Borovečki, *Povijesno-medicinski vodič kroz medicinu starog Dubrovnika / A Guide to the History of Medicine in Old Dubrovnik*, Zagreb: Medicinski fakultet, Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", 2001.; Zlata Blažina Tomić i Vesna Blažina, *Expelling the Plague. The Health Office and the Implementation of Quarantine in Dubrovnik 1377–1533*, Montreal: McGill-Queen's University Press, 2015., 68–104.

² Rafo Ferri, "Dubrovački hospitali i ubožnice", u: *Spomenica 650-godišnjice ljekarne Male braće u Dubrovniku*, ur. Hrvoje Tartalja, Zagreb: Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU, 1968., 57–68; Ivo Marinović, "From the history of the hospital in Dubrovnik. From Domus Christi (14th century) to New hospital (1888)",

povijesti svih dubrovačkih hospitala temeljena na sustavnom pregledu raznovrsnih izvora koje nudi Državni arhiv u Dubrovniku. Čini se da su istraživači u odabiru građe često zaobilazili izvore ekonomske prirode. Pregledom jednog takvog rijetko korištenog izvora otkriveni su tragovi rada dosad nepoznatog dubrovačkog hospitala iz 17. stoljeća.

U ovom radu proučavaju se zapisi o isplatama u svesku *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*³ koji se tiču *Ospedala delle partorienti*, a rad toga hospitala stavlja se u širi kontekst dubrovačkih hospitala, posebno Hospitala milosrđa koji je izvorno namijenjen isključivo prihvatu napuštene izvanbračne djece, a naknadno je, između ostaloga, vršio i ulogu rodilišta. Prema dosadašnjim istraživanjima rodilište u sklopu Hospitala milosrđa smatralo se najstarijom ustanovom te vrste na hrvatskom području.⁴ Analizom novootkrivenih podataka pokušavaju se utvrditi neka obilježja *Ospedale delle partorienti*, vremenski okvir djelatnosti toga hospitala i motivi njegova utemeljenja.

Izvor

Svezak *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646* jedna je od 195 jedinica Arhiva Blagog djela. Građa Arhiva Blagog djela (*Opera pia*) obuhvaća različite zapise od kojih je većina ekonomske prirode, a tiču se ubiranja i podjele mnogobrojnih primitaka iz različitih izvora koje su Dubrovčani u razdoblju od 14. do 19. stoljeća ostavili za

Acta Medico-Historica Adriatica 3 (2005.), 101–110; Tatjana Buklijaš i Irena Benyovsky, "Domus Christi in Late Medieval Dubrovnik: a Therapy for the Body and Soul", *Dubrovnik Annals* 8 (2004.), 81–107; Jadranka Neralić, "Late Medieval Hospitals in Dalmatia", *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 115 (2007.), 271–289; Irena Benyovsky Latin, "Between St. Mark and St. Blaise: Late Medieval and Early Modern Dalmatian Hospitals", *Medicina e storia* 14 (2007.), 5–37; Rina Kralj-Brassard, *Djeca Milosrđa. Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2013.; Rina Kralj-Brassard, "The Children of the Commune: Care of Abandoned Children in Early-Modern Dubrovnik", u: *Orphans and Abandoned Children in European History. Sixteenth to Twentieth Centuries*, ur. Nicoleta Roman, London – New York: Routledge, 2017., 201–218; Petra Kolundžija, *Hospitali u dalmatinskim komunama u razvijenom i kasnom srednjem vijeku*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:083948>, pristupljeno 25. siječnja 2021.; Rina Kralj-Brassard, *Dubrovačko nahodište i njegovi štićenici (1818–1908)*, Zagreb – Dubrovnik, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2020.; Irena Benyovsky Latin, "Female Piety and Gendered Spaces: Women's Hospital in Renaissance Dubrovnik", u: *Tracing Hospital Boundaries. Integration and Segregation in Southeastern Europe and Beyond 1050–1970*, ur. Jane Stevens Crawshaw, Irena Benyovsky Latin i Kathleen Vongsathorn, Leiden: Brill Rodopi, 2020., 213–245; Rina Kralj-Brassard i Ivana Lazarević, "The Role of Segregation and Integration in Identity Formation for Foundlings in Early Modern Dubrovnik", u: *Tracing Hospital Boundaries. Integration and Segregation in Southeastern Europe and Beyond 1050–1970*, ur. Jane Stevens Crawshaw, Irena Benyovsky Latin i Kathleen Vongsathorn, Leiden: Brill Rodopi, 2020., 67–87. Ni sveobuhvatna studija hospitala na istočnom Jadranu i onih na hrvatskom području u unutrašnjosti još uvijek nije napisana, a tek su nedavno pojedini radovi uvršteni u studije dostupne široj međunarodnoj publici.

³ Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Opera pia*, ser. 92, sv. 69 – *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*.

⁴ R. Jeremić i J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, II, 206–207; Rina Kralj-Brassard i Kristina Puljizević, "Porod iz nevolje: skrb o trudnicama i rodiljama pri dubrovačkom nahodištu u drugoj polovici 18. stoljeća", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 51/1 (2013.), 362.

karitativne i nabožne namjene. Začetnica najstarije zaklade bila je Srđa, supruga Nale, koja je posljednju volju izrekla u svibnju 1348. godine u jeku "crne smrti".⁵

Sadržaj serije *Opera pia*, koja pripada arhivskom fondu Dubrovačke Republike, proučio je Kosta Vojnović u radovima o državnim rizničarima.⁶ Sadržajno srodna građa pronađena je okviru serije 47 *Affitti* u kojoj se čuvaju godišnje evidencije naplaćenih najмова općinskih nekretnina. Svezak *Liber affictuum thesaurarie (1428–1547)* transkribiran je i objavljen.⁷ Građa koja se odnosi na rad zaklade *Opera pia* u 20. stoljeću čuva se u zasebnom fondu i nesređena je. Zaklada Blaga djela (*Opera pia*) djeluje i danas.⁸

Vinicije B. Lupis donio je kraći osvrt na rad zaklade *Opera pia* i to je jedan od rijetkih recentnih radova koji su nastali na temelju, kako se čini, istraživačima neatraktivne građe.⁹ Autor je tablično prikazao stanje imovine zakladnog zavoda na temelju popisa iz 1931. godine.¹⁰ Taj se popis naslanja na *Libro delle antiche memorie*¹¹ iz 1781. godine u kojoj je tajnik senata Dubrovačke Republike na temelju oporuka testatora opisao nastanak zaklada, vrijednosti imovine i godišnji prihod. Taj je svezak korišten sve do 1856. godine.¹² Na popisu se nalaze zaklade za dva dubrovačka hospitala: *Domus Christi* i Hospital milosrđa.¹³ Nijedan od spomenutih autora, čini se, nije detaljno pregledao građu arhiva *Opera pia*, pa tako ni uočio vrijednost zapisa u svesku *Beneficiati e capellani*.

Svezak *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646* dimenzija je oko 280 x 390 mm. Kartonske korice omotane su pergamentom i opremljene preklopom. Hrbat je dodatno učvršćen kožnim vrpcama. Na 151 listu debljine nešto veće od uobičajene za računske

⁵ DAD, *Testamenta de Notaria*, ser. 10.1, sv. 5, f. 5v–7; Vinicije B. Lupis, "O djelatnosti dubrovačkoga zakladnog zavoda Opera pia (Blaga djela) i javne dobrotvornosti", *Povijesni zbornik* 4 (2012.), 56.

⁶ Kosta Vojnović, "Državni rizničari republike Dubrovačke", *Rad JAZU* 127 (1896.), 1–101; Kosta Vojnović, "Dodatak raspravi: Državni rizničari republike Dubrovačke", *Starine* 28 (1896.), 186–260.

⁷ *Knjiga rizničarskih najмова / Liber affictuum thesaurarie (1428–1547)*, prir. Danko Zelić, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012.

⁸ Izvještaje o radu objavljuje u časopisu *Dubrovnik*. Vidi na primjer: Nikola Obuljen, "Izvješće o radu i poslovanju Zaklade Blaga djela u Dubrovniku u vremenu od 1. siječnja do 31. prosinca 2016", *Dubrovnik* n. s. 28/1 (2017.), 237–248.

⁹ V. Lupis, "O djelatnosti dubrovačkoga zakladnog zavoda Opera pia", 47–72. Osim spomenute studije Konstantina Vojnovića i djela Vinicija Lupisa, "Prilozi poznavanju dobrotvorne djelatnosti dubrovačkog zakladnog zavoda Opera pia (Blaga djela) i Javne dobrotvornosti", *Dubrovnik* n. s. 15/4 (2004.), 271–299 i "O oporuci Mata Marojeva Gradija", *Dubrovnik* n. s. 16/4 (2005.), 301–304, tu je još rad Vinka Ivančevića, "Dubrovački polozi u inozemstvu pred pad Republike", *Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku* 13–14 (1976.), 147–167. Vinicije Lupis imao je u rukama rukopis Stjepana Čosića koji je za gradsko poglavarstvo sastavio povijesni prikaz nastanka i rada zaklade *Dubrovački zakladni zavod Opera Pia (Blaga djela) XIV–XX stoljeće* i rukopis Vinka Foretića pod naslovom *Društvene službe, privredne organizacije*, u naravi arhivski vodič Državnog arhiva u Dubrovniku.

¹⁰ V. Lupis, "O djelatnosti dubrovačkoga zakladnog zavoda Opera pia", 49–57.

¹¹ DAD, *Opera pia*, ser. 92, sv. 107 – *Libro delle antiche memorie*.

¹² V. Lupis, "O djelatnosti dubrovačkoga zakladnog zavoda Opera pia", 49.

¹³ V. Lupis, "O djelatnosti dubrovačkoga zakladnog zavoda Opera pia", 52–53.

knjige provedena je folijacija. Zatim je ostavljeno 30 praznih listova. Slijedi indeks na 17 listova. Dva posljednja lista upotrijebljena su za zapise iz 1625. godine.

Svezak je pisalo više ruka, uglavnom vrlo čitkim rukopisom, talijanskim jezikom uobičajenim za onodobne dubrovačke poslovne knjige. Najčešće je za jednu svrhu predviđen jedan list, no ima i listova s više različitih zapisa.¹⁴ Zapisi su većinom tipizirani. Na desnoj strani bilježila se svrha nabožnog ili karitativnog legata, njegov izvor i iznos, tj. primitak. Na lijevoj strani bilježilo se kako je iznos potrošen, tj. izdatak. Tu se osim iznosa navodila i svrha isplate, a ponekad ime i funkcija osobe koja je primila legat. Tako je za *poveri vergognosi* 1624. godine isplaćeno ukupno 532 perpera, dva groša i šest folara. Novac za tu namjenu oporučno su ostavila tri dubrovačka vlastelina: trebinjsko-mrkanski biskup cistercit Đuro Croce (Crosio)¹⁵ testamentom iz 1513. godine, Ivan Paladinov Gondola¹⁶ testamentom iz 1540. godine i Šimun Antunov Bona¹⁷ testamentom iz 1552. godine.¹⁸ Sva tri dobrotvora pojavljuju se i u drugim upisima s legatima za razne svrhe. Šimun Antunov Bona u oporuci se sjetio i siromašnih beskućnika pa im je za vrijeme hladnoće osigurao potporu za smještaj i odjeću.¹⁹ Trebinjsko-mrkanski biskup podupirao je prosjake i siromahe.²⁰ Ivan Paladinov Gondola osigurao je legatom, između ostaloga, potporu za udaju djevojaka iz nižih slojeva.²¹

Većina zapisa odnosi se na osiguravanje sredstava za slavljenje misa u brojnim dubrovačkim crkvama i oltarima; otuda i spomen kapelana u naslovu sveska. Tako je po oporučnoj volji dubrovačkog vlastelina Silvestra Zamagno²² iz 1541. godine trebalo dati 20 perpera godišnje kapelanu, koji je dužan svake subote slaviti sv. misu u katedrali na Gospinu oltaru i svakog petka u crkvi sv. Vlaha na oltaru Sv. Križa.²³ Koliko su bila značajna sredstva ostavljena za slavljenje misa može se vidjeti primjerice iz popisa kapelana koji su primali milodare za mise, a dio tog novca papinskom je dispensom 1641. godine preusmjeren za obnovu nakon potresa.²⁴

¹⁴ Vidi na primjer stranicu s tri upisa (*Beneficiati e capellani*, f. 15).

¹⁵ Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 7. Genealogije (A–L)*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2016., 267.

¹⁶ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 7*, 379.

¹⁷ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 7*, 138.

¹⁸ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 1.

¹⁹ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 16.

²⁰ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 3.

²¹ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 9.

²² Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 8. Genealogije (M–Z)*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2017., 339.

²³ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 33.

²⁴ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 128.

Premda se većina zapisa odnosi na vremenski period naveden u naslovu, svezak je korišten još pedesetih godina 17. stoljeća.²⁵ Zapisi u ovom svesku sadržajno većinom odgovaraju svesku istog naslova koji obuhvaća razdoblje od 1609. do 1624. godine.²⁶ Ponekad se u upisima izričito poziva na podatke iz prethodne knjige ne navodeći pojedinosti, na primjer, uz isplatu legata od jednog perpera godišnje bratovštini bičevalaca sa sjedištem u crkvi Svih svetih / Domina.²⁷ Često se u oba sveska istovrsni zapisi nalaze na istom listu. Tako je upis o legatu redovnicama Sv. Mihajla od 15 perpera godišnje zabilježen na f. 38 u oba sveska. Postojao je svezak istog naslova u koji su nastavljeni redoviti upisi nakon 1646. godine – što se vidi, između ostaloga, na primjeru prijenosa zapisa o tjednim milodarima²⁸ – no on nije sačuvan. Ista je sudbina zahvatila i istovrsni svezak koji je upotrebljavan prije 1609. godine, a o čemu postoje tragovi u zapisima iz kasnijeg razdoblja.²⁹

Ospedale delle partorienti spominje se na nekoliko mjesta u svesku *Beneficiati e capellani*: u sklopu isplata za redovite milodare (*lemosine ordinarie*), izvanredne milodare (*lemosine extraordinarie*), kao samostalan unos za taj hospital, dakle, bez navođenja skupne kategorije korisnika i u indeksu pod slovom "o" u kojem su navedeni brojevi stranica koji se odnose na većinu hospitala spomenutih u svesku. Ni u jednom od upisa koji se odnosi na *Ospedale delle partorienti* u svesku *Beneficiati e capellani* nije izričito naveden izvor sredstava za isplate. Pregled drugih svezaka serije *Opera pia* koji su vremenskim obuhvatom ili naslovom upućivali da bi se u njima mogli nalaziti dodatni tragovi hospitala pod imenom *Ospedale delle partorienti* dosad nije dao rezultata.

Podaci o *Ospedale delle partorienti*

Prvi upis u svesku *Beneficiati e capellani* koji se odnosi na *Ospedale delle partorienti* zabilježen je 23. siječnja 1627. godine.³⁰ On je ujedno i najbogatiji podacima. Iz zapisa se поближе doznaje da je hospital namijenjen porodu siromašnih sluškinja (*Hospitale che serve per parto delle povere massare*).³¹ Zabilježeno je mjesto gdje se hospital nalazi. To je ulica unutar gradskih zidina u kojoj se nalazi crkva Svih svetih / Domina, a današnji joj je naziv Ulica od Domina. Ulica se proteže smjerom sjever-jug počevši od Široke ulice i dalje se nastavlja prema jugu uzbrdo sve do Ulice od Kaštela. Spomenuto je ime primateljice Đive Trstenke i njezina uloga. Điva Trstenka postavljena je za primalju u

²⁵ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 150.

²⁶ DAD, *Opera pia*, ser. 92, sv. 68 – *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1609–1624*.

²⁷ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 18.

²⁸ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 143.

²⁹ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1609–1624*, f. 56.

³⁰ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 68.

³¹ Više o dubrovačkim sluškinjama vidi: Slavica Stojan, *Vjerenice i nevjernice: Žene u svakodnevnici Dubrovnika (1600–1815)*, Zagreb – Dubrovnik: Prometej, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2003., 95–131.

hospitalu. Naveden je iznos isplate od dva perpera i šest groša mjesečno, dakle groš dnevno, skroman iznos dostatan za uzdržavanje jedne osobe. Na kraju, ističe se da je isplata izvršena u skladu s obećanjem magistrata.

Činjenica da nema poziva na upis u prethodnoj istovrsnoj knjizi kao i formulacija u kojoj se spominje obećanje magistrata upućuju na to da se možda radi o nedavno utemeljenoj ustanovi, odnosno novoj funkciji pa stoga i promjeni naziva već postojeće ustanove, ili pak da je skrb o isplatama preuzeo magistrat. Radi se o magistratu tezorijera Svete Marije koji su se brinuli za karitativne i nabožne nadarbine, ali i o državnim sredstvima.³² U prethodnoj knjizi kapelana spominje se hospital u Širokoj ulici (*via larga*) s upisima počevši od 1616. godine.³³ Moguće je, s obzirom na smještaj, da se radi o istom hospitalu koji je dobio novu ulogu. Ta se pretpostavka ne može sa sigurnošću potvrditi jer bi upisi u dva sveska trebali biti povezani, što ipak nije slučaj.

Na istom listu sveska *Beneficiati e capellani* nižu se redovite isplate za primalju što upućuje na trajni oblik službe primalje u hospitalu. Primalja nije bila plaćena po porodu u svojstvu vanjskog suradnika, kao što je primjerice zabilježeno u zapisima Hospitla milosrđa za razdoblje od 1758. do 1788. godine i u upisu iz 1684. godine,³⁴ nego obično mjesečno ili dvomjesečno. Primalje su redovito imale razgranatu privatnu praksu,³⁵ a lokalne vlasti angažirale su ih kao svjedoke i vještake, primjerice, u procesima zbog infanticida.³⁶ Ponešto o kompetencijama primalja u 16. stoljeću doznaje se posredno i iz spisa Amatusa Lusitanusa, cijenjenoga kirurga i autora medicinske literature, koji je radio u Dubrovniku i drugim mediteranskim gradovima.³⁷ Prvi dosad poznati podatak o dubrovačkim primaljama sa stalnom plaćom iz javnih izvora je iz 1804. godine.³⁸

³² Više o tezorijerima vidi: K. Vojnović, "Državni rizničari republike Dubrovačke", 1–101; K. Vojnović, "Dodatak raspravi: Državni rizničari republike Dubrovačke", 186–260; Nella Lonza, "Za spas duša, na dobrobit države: Dubrovački rizničari i vremenita dobra za vječnu nabožnu svrhu (13–15. stoljeće)", u: *Knjiga rizničarskih najmova / Liber afflictuum thesaurarie (1428–1547)*, prir. Danko Želić, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012., 9–24.

³³ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1609–1624*, f. 103.

³⁴ R. Kralj-Brassard i K. Puljizević, "Porod iz nevolje", 366, 377–378.

³⁵ O primaljama i primaljstvu na dubrovačkom području vidi: Kristina Puljizević, *U ženskim rukama. Primalje i porođaj u Dubrovniku (1815–1918)*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2016. Za razdoblje prije 19. stoljeća vidi: 25–52. Vidi također: R. Kralj-Brassard i K. Puljizević, "Porod iz nevolje", 379–385. U monografiji Kristine Puljizević navedena je opširna literatura o primaljstvu na hrvatskom području i najznačajniji radovi o primaljstvu na europskoj sceni.

³⁶ Nella Lonza, "Dvije izgubljene duše: čedomorstva u Dubrovačkoj Republici (1667–1808)", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 39 (2001.), 296–297.

³⁷ R. Jeremić i J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, II, 103–104. Vidi također: Jurica Bačić, Katarina Vilović i Koralka Bačić Baronica, "The gynaecological-obstetrical practice of the renaissance physician Amatus Lusitanus (Dubrovnik, 1555–1557)", *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology* 104 (2002.), 180–185.

³⁸ Tada su javne primalje bile Marija Pozza Sorgo i Marijana Kapica. Vidi: Stjepan Čosić, "Administrativna struktura i plaće službenika Dubrovačke Republike (1700–1808)", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 38 (1996.), 15; R. Kralj-Brassard i K. Puljizević, "Porod iz nevolje", 381.

Uz naziv *obstetrice* (sic!) u svesku *Beneficiati e capellani* pojavljuje se još i naziv *batessa/batissa* koji općenito označava žensku osobu u ulozi nadstojnice, a spominje se i hrvatski naziv *baba* koji također može označavati primalju.³⁹ Hospital milosrđa imao je svoju *abadesu*,⁴⁰ kao i hospital *Domus Christi*.⁴¹ Na temelju zapisa u Matičnim knjigama krštenih uočava se da su najkasnije od 19. stoljeća primalje bile redovito nadstojnice državnog nahodišta.⁴² Naslov *abadesa* obično su nosile poglavarice ženskih samostana, ali i čelnice skupina prostitutki.⁴³ Hospital smješten u Širokoj ulici (*via larga*) imao je *abadesu* Niku Ivanovu 1616. godine. Njezina plaća bila je dva perpera i šest groša mjesečno, a isplaćivana je često dvomjesečno.⁴⁴

U studenome 1628. primalja hospotala za porod sluškinja bila je Dominka, a imala je i pomoćnicu Anuklu.⁴⁵ Od veljače 1633. do kraja 1635. godine istu dužnost vršila je Kata. Zamjenjuje je dvočlani tim, Paula i njezina kći Marija. Nova *abadesa* Toma, koja je po svoj prilici primalja, spomenuta je u prosincu 1641. godine.⁴⁶ U većini isplata primaljama odnosno *abadesama* hospotala za porod sluškinja nije spomenuto njihovo ime nego samo funkcija. Isplate variraju od mjesečnih u iznosu od dva perpera i šest groša do skupnih za četiri mjeseca u iznosu od deset perpera. Posljednja isplata plaće *abadesi* hospotala zabilježena je u rujnu 1650. godine. Upisi su se nastavljali u novoj knjizi na f. 81,⁴⁷ no ta knjiga nije sačuvana.

Osim za isplatu plaće primalji koja je ujedno i *abadesa*, iz istog izvora namijenjenog isključivo za troškove ovog hospotala korištena su sredstva za nabavu debelih vunenih pokrivača (*schivaine*) i to više puta. Kupljene su brava i stolica za roditelju (*seggia delle*

³⁹ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 97.

⁴⁰ Za vrijeme "kuge sluškinja" iz 1691. godine *abadesa* Hospotala milosrđa bila je Anica Andrijiina Luketić koja se spominje kao *abadessa dei spurii* (Rina Kralj-Brassard, "Grad i kuga: Dubrovnik 1691. godine", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 136–137). U 18. stoljeću *abadesa* je, između ostaloga, bila dužna provjeriti zdravstveno stanje štićenika. Više o dužnostima nadstojnice Hospotala milosrđa vidi: R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*, 79–82, 206.

⁴¹ U oporuci iz 1634. godine Marica Karančulov, udova Luke, identificira se kao *abbatissa Hospitalis Domus Christi* (*Testamenta de Notaria*, sv. 61, f. 98v–99v).

⁴² Za primjere vidi: K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 113, 122; Rina Kralj-Brassard, Ivana Lazarević i Irena Ipšić, "Godparents Network of the Dubrovnik Foundlings (17th–19th centuries)", *Annales de démographie historique* 130 (2015.), 173–174.

⁴³ Bogna *habatissa/abadessa/batessa pastribuli* živjela je u 15. stoljeću na gradskom području poznatom kao boravište prostitutki (*castelletum meretricum*). Često se pojavljuje u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku početkom 15. stoljeća. Vidi: Bariša Krekić, "Prostitution and Sexual Violence in Dubrovnik at the Beginning of the Fifteenth Century", *Istraživanja* 16 (2005.), 125–129.

⁴⁴ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1609–1624*, f. 103.

⁴⁵ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 68.

⁴⁶ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 97.

⁴⁷ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 131.

parturienti).⁴⁸ Cijena stolice za roditelje bila je jednaka jednomjesečnoj plaći abadesa: dva perpera i šest groša. Ovo je prvi poznati spomen specijalizirane opreme u rodilištu na hrvatskom području.⁴⁹ Premda su sačuvani inventari Hospitla milosrđa s kraja 18. stoljeća,⁵⁰ kada je taj hospital imao funkciju rodilišta, i kraći opis rodilišta iz 19. stoljeća,⁵¹ u njima nema spomena opreme. Za ležajeve u hospitalu korištene su slamarice.⁵² Takvi ležajevi korišteni su u hospitalu *Domus Christi*⁵³ i u dubrovačkom nahodištu.⁵⁴

Sudeći po broju primljenih trudnica i poroda zabilježenih u spisima Hospitla milosrđa⁵⁵ te opisu soba u tom hospitalu namijenjenih roditeljama iz nešto kasnijeg razdoblja, za pretpostaviti je da je hospital za porod sluškinja bio malen, s tek nekoliko ležajeva. Dubrovački hospitali općenito nisu bili veliki, što je razumljivo jer su bili namijenjeni stanovništvu države patuljaste veličine. U 17. stoljeću broj stanovnika Dubrovačke Republike je padao i sedamdesetih godina iznosio je oko 26.000.⁵⁶ Nešto veći za dubrovačke prilike bio je hospital Sv. Jeronima *alli pozzi*, koji se nalazio u blizini današnje crkve sv. Josipa u Ulici od puča. U njemu je 1624. godine bilo 20 štćenica, dok je godinu kasnije njihov broj spao na 16.⁵⁷ Najveći dubrovački hospital bio je *Domus Christi*. Početkom 16. stoljeća u dubrovačkim hospitalima bilo je 104 štćenika, ne računajući napuštenu djecu, štćenike Hospitla milosrđa. Općinski hospital *Domus Christi* imao je najveći kapacitet (34). Slijedio je hospital Sv. Jakova *de' putei* odnosno Sv. Jeronima *alli pozzi* (23) i Sv. Petra Klobučića (17). Ostala četiri hospitala primala su od šest do deset osoba.⁵⁸

U kazalu sveska *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646* pod "o" spominje se sedam hospitala: *Domus Christi*, Hospital milosrđa, Hospital za porod sluškinja, Hospital

⁴⁸ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 68, 97.

⁴⁹ O stolici za roditelje vidi: Amanda Carson Banks, *Birth Chairs, Midwives, and Medicine*, Jackson: University Press of Mississippi, 1999., 1–32.

⁵⁰ R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*, 62.

⁵¹ Lorenzo Vitelleschi, *Povijesne i statističke bilješke o dubrovačkom okrugu. Prikupio inženjer Lorenzo Vitelleschi. Dubrovnik, 1827*, prir. Vinicije B. Lupis, Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku, 2002., 89; Lorenzo Vitelleschi, *Notizie di Ragusa*, prir. Rita Tolomeo, Roma: Società Dalmata di Storia Patria, 2004., 17; Ivan Pederin, "Putni dnevnik cara Franje I o Dubrovniku (1818. godine)", *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku* 17 (1979.), 453.

⁵² *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 77.

⁵³ Petar Kačić i Zdravko Šundrica, "Zdravstvena služba u Dubrovniku po izvještaju apostolskog delegata Giovanni Francesco Sormani-a iz 1574. godine", *Acta Historica Medicinae Pharmaciae Veterinae* 12 (1973.), 52.

⁵⁴ R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*, 62.

⁵⁵ Manje od 20 primljenih roditelja godišnje do 1791. godine s maksimumom 35 roditelja 1796. godine (R. Kralj-Brassard i K. Puljizević, "Porod iz nevolje", 378).

⁵⁶ Nenad Vekarić, "Broj stanovnika Dubrovačke Republike u 15, 16. i 17. stoljeću", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 29 (1991.), 19.

⁵⁷ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 26.

⁵⁸ DAD, *Distributiones testamentorum*, ser. 10.2, sv. 23, f. 15v–16.

gubavaca Sv. Lazara, Hospital siromaha na Pilama, Hospital Sv. Petra di Bodazza. Hospital uz crkvu sv. Stjepana smješten na predjelu Pustijerna nije naveden u kazalu uz druge hospitale nego je spomenut uz "I", inicijal imena svećenika koji je primao isplate.⁵⁹ Zbog ekonomske prirode izvora u svesku očekivano nisu spomenuti svi dubrovački hospitali aktivni u tom vremenu nego samo oni za koje su zabilježene isplate. Na primjer, nije spomenut hospital uz crkvu sv. Teodora na Pustjerni za koji se iz drugog izvora zna da je bio u funkciji jer je popravljan 1629. godine.⁶⁰

Osim za isplatu plaće i nabavu opreme za hospital za porod sluškinja zabilježene su i isplate za popravke. Tako je u studenome 1639. nabavljena drvena građa, a početkom 1644. potrošen je vrlo visok iznos od 371 perpera za građevinske radnike, klak, kamen, drvo i druge potrepštine. Novac je isplaćen svećeniku Andriji Bazzo koji je očito imao posredničku ulogu.⁶¹ Hospital je po svoj prilici bio oštećen u snažnom potresu 1639. godine, no popravljen je i nastavio je s radom.

Isplate vezane uz rad hospitala za porod sluškinja pojavljuju se u sklopu milodara za izvanredne potrebe (*elemosina extraordinaria*) kada su 1627. godine među ostalim siromasima spomenuti različiti siromasi u tom hospitalu.⁶² Sredstva namijenjena redovitim milodarima (*elemosina ordinaria*) upotrijebljena su 1641. godine za popravak hospitala za porod sluškinja i hospitala za siromaha na Pilama.⁶³

Okolnosti nastanka i funkcije hospitala

Sve karitativne djelatnosti na području Dubrovačke Republike, a tu svakako treba svrstati rad hospitala, bile su snažno obilježene državnim paternalizmom. Pripadnici političke elite, vlastela, predstavljali su se kao skupni dobročinitelji koji su se brinuli za dobrobit svih građana.⁶⁴ Uprava nad nekretninama i novčanim ulozima koje su pojedinci ostavljali za nabožnu ili karitativnu namjenu podjednako kao i djelatnosti bratovština bile su pod čvrstom rukom vlastele.⁶⁵ Sve važnije odluke koje su se ticale

⁵⁹ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, kazalo bez folijacije.

⁶⁰ DAD, *Opera pia*, ser. 92, sv. 18 – *Giornale antico dell'Opera pia (1611–1639)*, f. 195.

⁶¹ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 97, 131.

⁶² *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 71.

⁶³ *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646*, f. 111.

⁶⁴ Za pojedinosti o izgradnji odnosa između nositelja dubrovačke političke vlasti i ostalih stanovnika vidi: Zdenka Janeković Römer, *The Frame of Freedom. The Nobility of Dubrovnik between the Middle Ages and Humanism*. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2016., 357–365. Za razmatranje uzroka izuzetne političke i društvene stabilnosti Dubrovačke Republike vidi: Lovro Kunčević, *Vrijeme harmonije. O razlozima društvene i političke stabilnosti Dubrovačke Republike*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2020.

⁶⁵ T. Buklijaš i I. Benyovsky, "Domus Christi in Late-Medieval Dubrovnik", 87; N. Lonza, "Za spas duša, na dobrobit države", 23–24.

hospitala donosile su se pod izravnim nadzorom vlastele kroz ulogu državnih rizničara, prokuratora, nadzornika ili kroz odluke vijeća. Utemeljenje novog hospitala ili davanje nove uloge već postojećem hospitalu nije moglo proći bez uplitanja političke elite,⁶⁶ no pitanje je na kojoj je razini ta odluka donesena, u kojim je spisima zabilježena i jesu li ti spisi sačuvani. U zapisnicima vijeća dosad nije pronađena odluka koja bi se ticala hospitala za roditelje. Hospital u Širokoj ulici samo je usputno spomenut u spisima Senata 1610. godine.⁶⁷

Od kraja 14. i tijekom 15. stoljeća u Dubrovniku su privatni dobročinitelji utemeljili niz ženskih hospitala. Jedan od najranijih je hospital uz crkvu sv. Jakova / sv. Jeronima koji je utemeljila plemkinja Nikoleta Sorgo 1391. godine.⁶⁸ Krajem 15. stoljeća spominje se sedam ženskih hospitala,⁶⁹ no ni jedan lokacijom ne odgovara kao moguća zgrada za smještaj *Ospedale delle partorienti*. Barem jedan ženski hospital, Sv. Teodor, izravno je povezan s rekluzorijem. Naime, taj je hospital izgrađen na lokaciji kuće u kojoj su prethodno boravile rekluze.⁷⁰ Također, uz crkvu Svi sveti / Domino, u kojoj je bilo sjedište bratovštine bičevalaca, postojala je i zajednica rekluzu. Krajem 13. stoljeća u tom je rekluzoriju boravilo čak šest žena. Tada je to bio najznačajniji rekluzorij unutar gradskih zidina. Spominje se do kraja 15. stoljeća.⁷¹ Je li zgrada rekluzorija uz crkvu Domino možda naknadno prenamijenjena za ženski hospital, otvoreno je pitanje za daljnja istraživanja.

Kada je dubrovačko nahodište utemeljeno odlukom vlasti 1432. godine, prepoznata je potreba za skrb o napuštenoj djeci, no pritom nije uočena potreba za skrb o trudnicama.⁷² Čini se da nahodište nije imalo ulogu rodilišta ni krajem 16. stoljeća. Apostolski vizitator Giovanni Francesco Sormano obišao je devet dubrovačkih hospitala 1574. godine. Među njima nema *Ospedala delle partorienti*. U Hospitalu milosrđa opisao je osobe na koje je naišao i nije spomenuo trudnice.⁷³ Poslovne knjige nahodišta nisu sačuvane iz tog

⁶⁶ Tako je uredbom *Ordo super erectione novis hospitalis et eius regimine* općinski hospital dobio posebnu namjenu 1540. godine. Vidi: *Liber Croceus*, prir. Branislav Nedeljković, Beograd: SANU, 1997., 287–290; T. Buklijaš i I. Benyovsky, "Domus Christi in Late-Medieval Dubrovnik": 81–82.

⁶⁷ DAD, *Acta Consilium Rogatorum*, ser. 3, sv. 82, f. 158.

⁶⁸ I. Benyovski Latin, "Female Piety and Gendered Spaces", 227.

⁶⁹ I. Benyovski Latin, "Female Piety and Gendered Spaces", 232.

⁷⁰ Lukša Beritić, "Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10 (1956.), 64; T. Buklijaš i I. Benyovsky, "Domus Christi in Late-Medieval Dubrovnik", 87; I. Benyovski Latin, "Female Piety and Gendered Spaces", 234–235.

⁷¹ Nella Lonza, "The houses of recluse (*reclusoria*) in the urban and suburban setting of the medieval Dubrovnik", u: *Scripta in honorem Igor Fisković*, ur. Miljenko Jurković i Predrag Marković, Zagreb – Motovun: Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek, 2016., 305.

⁷² *Ordo et providendum hospitalis pro creaturis que abiciuntur inhumaniter* u: *Liber Viridis*, 198–201.

⁷³ I. Benyovsky Latin, "Female Piety and Gendered Spaces", 240–241. Kačić i Šundrica spominju osam hospitala. Vidi: P. Kačić i Z. Šundrica, "Zdravstvena služba u Dubrovniku po izvještaju apostolskog delegata Giovanni Francesco Sormani-a iz 1574. godine", 51–53.

vremena. Prvi spomen isplate za porod pri Hospitalu milosrđa zabilježen je u poslovnim knjigama nahodišta tek 1684. godine. Sljedeći spomen poroda pri hospitalu nalazi se u troškovniku iz 1750. godine.⁷⁴ Dubrovačko nahodište imalo je ulogu rodilišta koncem 17. stoljeća, ali nije pronađena odluka državnih tijela u kojoj bi se to širenje djelatnosti izričito spomenulo.

Rad rodilišta u sklopu nahodišta očekivano je proširenje djelatnosti nahodišta koje se u talijanskim komunalnim zajednicama dogodilo znatno ranije. Milansko nahodište primalo je siromašne trudnice još od 14. stoljeća u sklopu *Ospedale del Brolo*.⁷⁵ Napuljski hospital *Santa Casa dell'Annunziata* uz napuštenu djecu od 17. stoljeća primao je i siromašne trudnice.⁷⁶ Sredinom 18. stoljeća utemeljena su brojna rodilišta u sjevernoj i središnjoj Europi.⁷⁷ Pet rodilišta utemeljeno je u Londonu između 1747. i 1768. godine.⁷⁸ Za vladavine Josipa II. Habsburškog utemeljen je veliki broj rodilišta.⁷⁹ Prvo njemačko rodilište osnovano je 1751. u Göttingenu, a služilo je ujedno i kao mjesto za poduku liječnika opstetričara i primalja.⁸⁰ Bečko rodilište utemeljeno je 1784. godine istovremeno s nahodištem. Imalo je također ulogu središnjeg učilišta za buduće opstetričare i primalje. Godišnje je u toj instituciji rađalo nekoliko tisuća roditelja, besplatno, ali uz uvjet pristanka da postanu sredstvo za poduku.⁸¹ Malo dubrovačko rodilište u sklopu Hospitala milosrđa nije služilo kao mjesto za poduku porodničara ili primalja.⁸² Tu ulogu nije mogao imati ni *Ospedale delle partorienti*.

Tko god je pokrenuo inicijativu za uspostavu *Ospedale delle partorienti*, prepoznao je potrebu institucionalne potpore siromašnim trudnim sluškinjama. Znači li to da su mnogobrojne novčane potpore za siromašne u Dubrovniku zaobišle trudnice i rodilje kao

⁷⁴ R. Kralj-Brassard i K. Puljizević, "Porod iz nevolje", 367.

⁷⁵ Volker Hunecke, *I trovatelli di Milano. Bambini esposti e famiglie espositrici dal XVII al XIX secolo*, Bologna: Il Mulino, 1989., 93–95.

⁷⁶ Giovanna Da Molin, *I figli della Madonna. Gli esposti all'Annunziata di Napoli (secc. XVII–XIX)*, Bari: Cacucci Editore, 2001., 76.

⁷⁷ Dorothy Porter, *Health, civilization and the state: a history of public health from ancient to modern times*, London: Routledge, 1999., 49.

⁷⁸ Lisa Forman Cody, "Living and Dying in Georgian London's Lying In Hospitals", *Bulletin of the History of Medicine* 78 (2004.), 309.

⁷⁹ Roy Porter, *The Greatest Benefit to Mankind. A Medical History of Humanity from Antiquity to the Present*, London: Fontana Press, 1999., 297.

⁸⁰ Jürgen Schlumbohm, "'The Pregnant Women are here for the Sake of the Teaching Institution': The Lying In Hospital of Göttingen University, 1751 to c. 1830", *Social History of Medicine* 14 (2001.), 60.

⁸¹ Verena Pawlowsky, "'Zu Unterrichtsziwecken sich prostituieren zu müssen' – Der geburtshilffliche Unterricht in Wien im 19. Jahrhundert", u: *Wiener Gespräche zur Sozialgeschichte der Medizin, Vorträge des internationalen Symposiums an der Universität Wien* 9.–11. 11. 1994, Wien: Österreichische Gesellschaft für Wissenschaftsgeschichte, 1996.: 237–238.

⁸² K. Puljizević, *U ženskim rukama*, 52. U spisima bolnice koji se odnose na dubrovačko rodilište vidljivo je da su krajem 19. stoljeća uslugu bolničkog poroda mogle koristiti udane žene, a početkom 20. stoljeća porod u bolnici smatrao se udobnijim i jeftinijim od kućnog. Vidi: R. Kralj-Brassard, *Dubrovačko nahodište i njegovi šticienci (1818–1908)*, 87–88.

kategoriju potrebitih?⁸³ U tom bi slučaju Dubrovnik odudarao od onoga što se zbivalo u ostatku Europe još u 16. stoljeću.⁸⁴ Isplata milodara za siromašnu trudnicu u svesku *Beneficiati e capellani* ne ide u prilog toj tvrdnji.⁸⁵

Svaka iole imućnija gradska obitelj imala je barem jednu sluškinju.⁸⁶ Gradski život obilježavale su veze muških pripadnika – posebno viših slojeva, gospodara ili članova njihovih obitelji – i sluškinja. Veze sa sluškinjama i posljedične izvanbračne trudnoće bile su toliko uobičajene da su postale opća mjesta u onodobnoj literaturi.⁸⁷ O takvim "međuklasnim" vezama svjedoče i stranci, na primjer prvi Francuz u službi konzula André Alexandre Le Maire, koji je u Dubrovniku boravio od 1757. do 1764. godine. On je istaknuo da se u Dubrovniku nemoralno ponašanje ne odobrava, ali se ne poduzima ništa sve dok je osigurana diskrecija. Javna sablazan se ne tolerira i takve se sluškinje otpuštaju.⁸⁸ Izvanbračna trudnoća izazivala je porugu i prijezir, a trudnica se stavljala pod poseban nadzor da se spriječe pokušaji pobačaja ili čedomorstva.⁸⁹ Hospital za roditelje pružao je krov nad glavom u kritičnom trenutku upravo takvim sluškinjama. Za dijete je već bio utaban put do Hospitala milosrđa.

Valja istaknuti da na prostoru Dubrovačke Republike ni civilne ni crkvene vlasti nisu progonile izvanbračne roditelje.⁹⁰ Dijete je moglo odrastati uz nevjenčane roditelje, doduše obilježeno kao "mulan", a ono koje nevjenčane majke ili očevi nisu mogli ili nisu željeli zadržati imalo je osiguranu skrb u državnom nahodištu. Čin napuštanja upotrebom obrtaljke ili na druge načine bio je anonimn, a usluga prihvata djeteta besplatna. Smrtnost šticićenika Hospitala milosrđa, posebno dojenčadi i male djece, bila je relativno visoka u odnosu na ostale, a preživjeli nahodi ostajali su na rubu društva.⁹¹

Po podacima iz 18. stoljeća može se zaključiti da je usluga poroda u Hospitalu milosrđa bila besplatna. Trudnice su mogle boraviti u hospitalu i više mjeseci prije poroda te dodatna dva tjedna nakon poroda. Nema naznaka da su roditelje služile kao

⁸³ Razne kategorije potrebitih spomenute su u svesku *Beneficiati e capellani 1624–1646*.

⁸⁴ Za primjere potpore majkama u Lyonu, Nürnbergu, Firenci i Baselu vidi: Lucia Felici, "L'assistenza alle madri nell'Europa del cinquecento", *Storia delle donne* 1 (2005.), 221–238.

⁸⁵ *Beneficiati e capellani 1624–1646*, f. 71.

⁸⁶ U jednom djelomičnom popisu zatvorenih kućanstava za vrijeme kuge 1691. godine vidi se da su pojedine plemićke obitelji imale i četiri sluškinje. Vidi: R. Kralj-Brassard, "Grad i kuga", 146–147.

⁸⁷ Tema scenskih djela poznatoga književnika, pripadnika elitne bratovštine antunina i neuspjela trgovca Nikole Nalješkovića (oko 1500.–1587.), *Komedija peta* i *Komedija šesta*, prvih farsi pisanih hrvatskim jezikom, upravo je nevjerni gospodar s kojim zatrudni niz sluškinja. Više o trudnim sluškinjama s primjerima iz dubrovačke književnosti vidi: S. Stojan, *Vjerenice i nevjernice*, 112–121.

⁸⁸ Šime Ljubić, "Izvjestaj gosp. la Maire, francezkoga konsula u Koronu, o Dubrovačkoj republici", *Starine JAZU* 13 (1881.), 39–118.

⁸⁹ N. Lonza, "'Dvije izgubljene duše'", 79.

⁹⁰ N. Lonza, "'Dvije izgubljene duše'", 79–80.

⁹¹ R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa: passim*; R. Kralj-Brassard, *Dubrovačko nahodište i njegovi šticićenici (1818–1908)*, *passim*.

dojilje u Hospitalu milosrđa. Anonimnost je bila osigurana. Čini se da ni uvjeti nisu bili posebno loši jer su neke žene glumile trudnoću.⁹² Sva je prilika da je usluga poroda u hospitalu za roditelje bila slična: besplatna i pristupačna.

Mala dubrovačka sredina nije trebala dva rodilišta za ugrožene siromašne trudnice, čak ni ako je jedno bilo namijenjeno isključivo sluškinjama, brojnoj skupini žena. Vjerojatnije je da je prestankom rada jednog rodilišta tu ulogu preuzela srodna ustanova, državno nahodište.⁹³ *Ospedale delle partorienti* vjerojatno je nestao u potresu 1667. godine zajedno s brojnim drugim građevinama.⁹⁴ Moguće je da su istovremeno presušili i, po svojoj prilici, privatni izvori novca namijenjeni radu toga hospitala pa on stoga nije obnovljen.

Zaključak

Analiza podataka o radu *Ospedala delle partorienti* u svesku *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646* arhivske seije *Opera pia* potvrdila je aktivnost tog hospitala od 1627. do 1650. godine. Zabilješka o prijenosu podataka u novi svezak, koji nije sačuvan, upućuje na nastavak rada hospitala i nakon 1650. godine. Hospital je vjerojatno utemeljen nakon 1574. godine jer nije spomenut u vrlo temeljitoj apostolskoj vizitaciji koja je obuhvatila i sve dubrovačke karitativne ustanove.

Ospedale delle partorienti bio je smješten unutar gradskih zidina u blizini crkve Svih svetih / Domina. U hospitalu su bile zaposlene primalje s redovitom mjesečnom plaćom od dva perpera i šest folara. To je najstariji poznati podatak o primaljama u trajnoj službi u Hrvatskoj. Hospital je bio opremljen stolicom za roditelje, što je prvi spomen specijalizirane opreme u rodilištu na hrvatskom području. Zgrada *Ospedala delle partorienti* bila je oštećena u potresu 1639. godine, a po svojoj prilici srušena je za vrijeme katastrofalnog potresa 1667. godine.

Hospital je bio namijenjen porodu siromašnih sluškinja pa se time može svrstati u skupinu ženskih hospitala. Za razliku od drugih ženskih hospitala, boravak u *Ospedale delle partorienti* trajao je po svojoj prilici kratko, najdulje nekoliko mjeseci. Hospital je nudio stručnu pomoć pri porodu, no naglašenija je bila njegova karitativna dimenzija – služio je kao zaklon za roditelje.

Pregled drugih svezaka serije *Opera pia*, odluka dubrovačkih vijeća, bilježničkih knjiga, testamenata i srodnih zapisa dosad nije dala odgovore na pitanja gdje se točno

⁹² R. Kralj-Brassard i K. Puljizević, "Porod iz nevolje", 374.

⁹³ Zgrada Hospitala milosrđa teško je oštećena u potresu 1667. godine, no državno nahodište nastavilo je s radom na novoj lokaciji u predgrađu. Za pojedinosti vidi: Rina Kralj-Brassard, "Iz praha i pepela: organizacija rada Hospitala milosrđa nakon potresa 1667. godine", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 55/1 (2017.), 189–210.

⁹⁴ Za pojedinosti vidi: L. Beritić, "Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku", 15–83.

nalazila zgrada *Ospedale delle partorienti* te kada je, na čiji poticaj i kojim sredstvima utemeljen taj hospital.

Ospedale delle partorienti prethodio je rodilištu u sklopu Hospitala milosrđa i najstarije je usko specijalizirano rodilište u Hrvatskoj, a vrlo vjerojatno i na širem prostoru jugoistočne Europe.

OSPEDALE DELLE PARTORIENTI – AN UNKNOWN DUBROVNIK LYING-IN HOSPITAL IN THE FIRST HALF OF THE SIXTEENTH CENTURY

RINA KRALJ-BRASSARD

Summary

The article examines the expenditure records in the volume *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646* regarding the *Ospedale delle partorienti*, Lying-In Hospital in Dubrovnik, on the basis of which the operation of this institution is being placed within a broader context of Dubrovnik hospitals, particularly that of the *Hospitale Misericordiae*, originally indented for the admission of abandoned illegitimate children only. The mentioned hospital later also acquired the role of a lying-in home and is considered to be the oldest hospital of this kind on Croatian territory. The analysis of data concerning the operation of the *Ospedale delle partorienti* in the volume *Beneficiati e capellani di Tesoreria 1624–1646* in the archive of the *Opera pia* has confirmed the activity of this hospital from 1627 to at least 1650. The hospital was probably founded after 1574, as it was not mentioned in the visitation of the apostolic visitor Giovanni Francesco Sormani.

Ospedale delle partorienti was located within the city walls, near St. Domino Church. The hospital was staffed by midwives, who received a regular, though a modest monthly salary. That is the earliest dateable information on midwives in permanent service in Croatia. The hospital was equipped with a birthing stool, which is the first mention of specialised lying-in equipment on Croatian territory. The building of the *Ospedale delle partorienti* was damaged in the 1639 earthquake, and most probably was totally destroyed in the disastrous earthquake of 1667.

The hospital was to provide medical care to poor parturient maids, and as such may be included among women's hospitals. Unlike other hospitals intended for women, the accommodation at the *Ospedale delle partorienti* was, in all likelihood, short, not longer than several months. The hospital offered medical assistance in childbirth, but of greater importance was its charitable dimension, as a shelter for parturients. *Ospedale delle partorienti* preceded the lying-in ward within the *Hospitale Misericordiae*, and is the earliest specialised maternity hospital in Croatia.

